

אוצרות
המושבים
במה

ד' הקושיות - ד' מעלות שבגאולה העתידה

"משועבדים היינו" אף שנתבטלו פרעה ומצרים

"שאינו יודע לשאול" - חסרון בחינת ה"דעת"

גדר גידות ישראל ביציאת מצרים

קובץ זה יוצא לאור
לעילוי נשמת האי גברא רבא, רודף צדקה וחסד
זכה לפזר מכספו להדפסת תורת כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש ז"ע
הרב החסיד ר' מאיר בהר"ר שמחה יצחק ע"ה זאיאנץ
ס. פאולו ברזיל
נלב"ע ביום ג' סיון ה'תשפ"א
תנצב"ה

* * *

ולזכות יבלחטו"א בניו הני לומדי ותמכי אורייתא, רודפי צדקה וחסד,
ראשונים לכל דבר שבקדושה ה"ה האחים החשובים
הרב החסיד ר' ישראל אפרים מנשה
והרב החסיד ר' יוסף משה
וכל בני משפחתם שיחיו
יהי רצון שיתברכו בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר,
ובהצלחה רבה ומופלגה בכל אשר יפנו, תמיד כל הימים

מכון אור החסידות

סניף ארץ הקודש

ת.ד. 2033

כפר חב"ד 6084000

03-738-3734

Likras@likras.org

Or Hachasidus

Head Office

1469 President St. #BSMT

Brooklyn, NY 11213

United States

(718) 534-8673

צוות העריכה וההגהה: הרב לוי יצחק ברוק, הרב משה גורארי, הרב צבי הירש זלמנוב,
הרב שלום חריטונוב, הרב מנחם טייטלבוים, הרב אברהם מן, הרב יצחק נוב,
הרב מנחם מענדל רייצס, הרב אליהו שוויכה

פתח דבר

בעזה"ת.

בפרוס עלינו ימי חג הפסח הבא עלינו ועל כל ישראל לטובה, הננו מתכבדים להגיש בפני קהל שוחרי התורה ולומדיה קונטרס 'אוצרות המועדים', ובו ביאורים ועיונים בענייני החג, מלוקטים מתוך תורתו הרחבה מני ים של כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע.

קונטרס זה מופיע במסגרת הקובץ השבועי "לקראת שבת - עיונים בפרשת השבוע".

◇ ◇ ◇

וזאת למודעי: חלק מן הביאורים לא הוגהו גם במקורם ע"י רבנו, ובקונטרס זה בדרך כלל לא הובאו הביאורים כפי שנאמרו, ואף עובדו מחדש ונערכו ע"י חבר-מערכת, ולפעמים נאמרו הביאורים בקיצור, וכאן הורחבו ונתבארו יותר ע"פ המבואר במקומות אחרים בתורת רבנו. ופשוט שמחמת עומק המושג וקוצר דעת העורכים, יתכן שימצאו טעויות וכיו"ב, והן על אחריות המערכת בלבד, ושגויות מי יבין. ועל כן, מי שבידו הערה או שמתקשה בהבנת הביאורים, מוטב שיעיין במקור הדברים שצוין ב"תוכן ענינים", וימצא טוב.

◇ ◇ ◇

ויהי-רצון שנוכה האי שתא לקיום מאמרם ז"ל "בניסן נגאלו ובניסן עתידין להיגאל", ונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים" במקדש השלישי בירושלים הבנוי.

מכון אור החסידות
ניסן ה'תשפ"ג

תוכן ענינים

ביאורי הגדה

◇ מה גשתנה הלילה הזה מכל הלילות

ד' הקושיות - ד' מעלות שבגאולה העתידה
ע"פ שחז"ל קודש השל"ב ח"ב ע' 137

◇ עבדים היינו

הרי אנו . . משעבדים היינו לפרעה במצרים

"משועבדים היינו" אף שנתבטלו פרעה ומצרים . . .
זמרה של פסח עם לקיט טעמים, מנהגים וביאורים (הוצאת קרית תשס"ב) ח"א ע' יד

ואלו לא הוציא . . משעבדים היינו לפרעה במצרים

פעולת גאולת מצרים בכל דור - "בנינו ובני בנינו" . . .
תורת מנחם הל"ט ע' 7-286

עבדים היינו . . משעבדים היינו

גאולה נגד הטבע, המתחדשת בכל רגע
לקיט שחז"ל ח"ה ע' 175 ואילך. תורת מנחם הל"ט ע' 7-286

◇ כנגד ארבעה בנים

תם . . אומר מה זאת . . והגדת לבנך

"שאינו יודע לשאול" - חסרון בחינת ה"דעת"
תורה של פסח תצ"ל, ח"א ע' קלט ואילך

ושאינו יודע לשאול את פתח לו שנאמר והגדת לבנך

העצה ל"אינו יודע לשאול" - פסח מצה ומרור . . . יא
תורה של פסח תצ"ל ח"א ע' קכא ואילך

חידושי סוגיות

גדר גירות ישראל וכניסתם תחת כנפי השכינה ביציאת מצרים יג

ידון במשמעות סוגיית הש"ס יבמות דנעשו גרים בעת היציאה ממצרים / יבאר מהות החידוש שנעשה בישראל ביציאת מצרים ע"פ לשון הרמב"ם ריש הל' ע"ז

לקיט שחז"ל ח"א שמת ב, הב"א בא ב, ח"ה ע' 119 הערה 26,
הל"ג שבעות ב, ח"ט ע' 112

מה נִשְׁתַּנָּה הַלַּיְלָה הַזֶּה מִכָּל הַלַּיְלוֹת. שֶׁבָּקַל
הַלַּיְלוֹת אֵין אָנוּ מִטְּבִילִין אֶפִּילוּ פַּעַם אַחַת.
הַלַּיְלָה הַזֶּה שְׁתֵּי פְעָמִים: שֶׁבָּקַל הַלַּיְלוֹת אָנוּ אוֹכְלִין
חֵמֶץ אוֹ מֶצֶה. הַלַּיְלָה הַזֶּה פָּלוּ מֶצֶה: שֶׁבָּקַל הַלַּיְלוֹת
אָנוּ אוֹכְלִין שָׂאֵר יְרֻקוֹת. הַלַּיְלָה הַזֶּה מְרוּר: שֶׁבָּקַל
הַלַּיְלוֹת אָנוּ אוֹכְלִין בֵּין יוֹשְׁבֵינָּה וּבֵין מְסַבֵּינָּה. הַלַּיְלָה
הַזֶּה פָּלְנוּ מְסַבֵּינָּה

יש לבאר ד' הקושיות בדרך הדרוש והרמז — דבקושיות אלו נרמזו החידוש והמעלה שבגאולה העתידה לבוא על הגאולות משאר הגלויות.

דהנה, הגלויות נמשלו ללילה, כדאי' בש"ש"ר (פ"ג, א) "על משכבי בלילות . . א"ר לוי אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבש"ע לשעבר היית מאיר לי בין לילות ללילות: בין לילן של מצרים ללילן של בבל, בין לילן של בבל ללילן של מדי, ובין לילן של מדי ללילן של יון, ובין לילן של יון ללילן של אדום. ועכשיו שישנתי לי מן התורה ומן המצוות נסמכו לי לילות ללילות".

והטעם לזה שהגלות נק' לילה הוא, כי בזמן שעמד מקדש על תלו, והיתה יד ישראל תקיפה וישראל שרוין על אדמתן — ראו כולם ש"יש בעה"ב לכירה זו", ושכינה שרוי' בישראל. ומצב זה דומה ל"יום", כשהשמש מאירה ורואים אל נכון את התרחשויות ומאורעות העולם, שאז ניתן להכיר במעלתם וחביבותם של ישראל.

אך המצב בזמן הגלות, אשר "מפני חטאינו גלינו מארצנו" ונתפזרנו לבין אוה"ע, ור"ל "בכל דור ודור עומדים עלינו לכלותנו", נק' "לילה", המורה על החושך ששורר בעולם, ולא ניכרת חביבותם של בני"אצל הקב"ה, ועד שעולה בדעת אוה"ע לכלותינו ר"ל.

וזה שואל הבן: "מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות", מה הוא סוד השינוי והחידוש של גלות זה האחרון ("הלילה הזה") באופן היציאה ממנה לחירות — משאר הגלויות ("כל הלילות") שהיתה גאולתן אחרת.

ובד' ה"קושיות", ממשיך ומפרט השינויים שרואה בגאולה מגלות זה על הגאולות הקודמות. ובהקדים היסוד לכל השינויים, דהנה ידוע שכל סיבת הגלות הוא — "מפני חטאינו גלינו מארצנו", היינו שענין החטא הוא הגורם לכללות ענין הגלות. ומובן, א"כ, דכשהטומאה והרע יבוטלו כליל מן העולם ולא יהי' עוד מקום לחטאים ועוונות ולשאר עניינים המנגדים לה' ולתורתו — לא יהי' שום מקום לענין של גלות איזה שיהי'.

ואכן זהו המצב שהיה בגאולה העתידה, דכיון שאז יקויים הייעוד (זכרי' יג, ב) "ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ", ולא יהי עוד מקום לרע בעולם, ע"כ לא יהי צורך בגלות נוספת, ותהי זו גאולה נצחית שאין אחרי גלות. (ראה תוד"ה ה"ג ונאמר – פסחים קטז, ב, ממכילתא עה"פ בשלח טו, א).

ועל יסוד זה ממשיך בארבע הקושיות, שכולן הן חילוקים בין הגאולה העתידה לשאר הגאולות, שהקושיא בהן היא – "מה נשתנה" ומהו הדבר שיגרום להביא לגאולה מיוחדת זו:

א. שְׁבֻכָּה הַלַּיְלוֹת אֵין אָנוּ מְטַבְּלִין אִפְּיֵלוּ פַּעַם אַחַת. הַלַּיְלָה הַזֶּה שְׁתֵּי פַּעַמִּים

בחטאים ישנם שני סוגים: א. עבירות שמצד הגוף, הקשורות לאכילה ושתי, שינה וכיו"ב. ב. עבירות שמצד הנשמה, הקשורות לתפלה, לימוד התורה וכיו"ב. והנה, כפרת עוונות נקראת בכללות "טבילה", דכמו שבגשמיות טבילה מסירה את הלכלוך שעל האדם, כך כפרת והעברת ה"לכלוך" הרוחני, היינו החטאים, נקראת "טבילה".

זוהי ה"קושיא" בענין השינוי בגאולה העתידה ("מה נשתנה"), דבגאולה משאר הגלויות ("בכל הלילות"), כיון שלא הי' "טיבול" אפי' פעם אחת, היינו שלא נתכפרו אפי' מסוג אחד של העוונות הנ"ל, לכן לא היתה גאולתן שלמה והיתה אחריהן גלות. והחידוש בגאולה העתידה לבוא ("הלילה הזה") הוא שאז יהי' ה"טיבול" שני פעמים – היינו שהכפרה תהי' על שני הסוגים של העוונות הנ"ל. ומכיון שאז תתבטל כל סיבת הגלות "מפני חטאינו", תהי' הגאולה גאולה שלימה שלא יהי' אחרי גלות.

ב. שְׁבֻכָּה הַלַּיְלוֹת אָנוּ אוֹבְדִין חַמִּין אוּ מְצָה. הַלַּיְלָה הַזֶּה בָּלֹוּ מְצָה

חמץ שנתפח ונגבה למעלה הוא רמז למדת הגאווה, שהאדם מגביה את יישותו ומחשיב עצמו למציאות, ומצה שדקה היא ואין מניחין לה לתפוח, רומזת לביטול וענוה. והנה, יסוד ושורש כל החטאים הוא מדת הגאווה, דכשאדם מרגיש בכל רגע את שפלותו לגבי הבורא ית', בוודאי לא יעבור על מצוותיו, אך בשעה שיתגאה האדם ויחשיב עצמו כמציאות חשובה בפני עצמה, יכול לבוא מזה לחטאים ועוונות.

זוהי ה"קושיא" בענין השינוי בגאולה העתידה ("מה נשתנה"), דבגאולה משאר הגלויות ("בכל הלילות"), כיון שהיתה אחריהן גלות, הרי שלא נתבטל בהן לגמרי יסוד הגלות – החטאים הנובעים ממידת הגאווה, ה"חמץ", ונמצא שהי' אז מקום ל"חמץ או מצה". אך החידוש בגאולתנו העתידה ("הלילה הזה") הוא שאז יהי' "כולו מצה", שתעבור רוח הטומאה לגמרי מן העולם, מכל וכל, וכולם יהיו בביטול ובבחי' "מצה" לגבי קדושתו ית', מחמת הגילוי הנעלה שיאיר אז.

ג. שְׁבֻכָּה הַלַּיְלוֹת אָנוּ אוֹבְדִין שְׂאֵר יִרְקוֹת. הַלַּיְלָה הַזֶּה מְרוֹר

כשאדם עוסק בענינים חשובים ביותר, וכש"כ כשמתענג בהם, ולפתע נזכר שצריך להתעסק בענינים של הכרח כאכילה ושתי וכיו"ב, נגרם לו צער מכך ואינו יכול להתענג

אוצרות המועדים

מעריבות המאכל, כי באמת רצה להשאר ולעסוק בענין שעסק בו מתחילה, ואינו רוצה להתנתק מענייני תענוג ושעשוע ע"מ להתעסק בדברים פחותים יותר שאינו עושה אלא מצד ההכרח [ואף התינוקות יודעין ומכירין הדבר, כשלעיתים מצווים עליהם להפסיק שעשועם לצורך אכילה וכיו"ב, ואזי המאכל מר כלענה].

והנה, בימות המשיח "לא יהי עסק כל העולם אלא לדעת את ה' בלבד" (לשון הרמב"ם פ"ב מהל' מלכים ה"ה) שכל עיסוקי ותענוגי האדם יהיו רק בלימוד התורה וקיום המצוות, וא"כ מובן שאז לא ירצו באכילה ושתי' וכיו"ב, כי עסק האדם ותענוגו יהי' רק בלימוד התורה, ונמצא דענייני אכילה גשמית יהיו מרים כלענה בלי תענוג ותאוה.

וזוהי ה"קושיא" והחידוש דגאולה זו על שאר הגאולות, דבגאולות משאר הגלויות ("בכל הלילות") "אנו אוכלין" עדיין בבחי' "שאר ירקות", היינו שאכילה ושתי' בזמן הזה ה"ה לעיתים גם בבחי' ירקות, היינו שאינו אוכל מאכלים רק להיותם דבר המוכרח ממש אלא גם מפני שמביאים תוספת טעם ועריבות להאדם. וכענין הירקות שאינם דברים המוכרחים לקיום גופו של אדם, ובאות "ללפת בהן את הפת", ליהנות ולהתענג בהן. משא"כ "הלילה הזה מרור" — בגאולה דלע"ל, כיון שאז ירצו להתעסק רק בלימוד התורה וקיום המצוות, הנה האכילה וכיו"ב — "אנו אוכלין" — תהי' בבחי' "מרור", דבר הגורם צער להאדם.

ד. שְׁבִיבָה הַלְיָלוֹת אָנוּ אוֹכְלִין בֵּין יוֹשְׁבֵינוּ וּבֵין מְסֻבִּין. הַלְיָלָה הַזֶּה כָּלָנוּ מְסֻבִּין.

אף שגם בישיבה וגם בהסיבה נמצא האדם במצב של מנוחה, מ"מ יש חילוק ביניהם: ישיבה היא מנוחה זמנית, דכשאדם מתיישב אין זה מראה על מנוחה שלימה ורגועה. משא"כ כשאדם מיסב מגלה הוא בזה ששרוי הוא במנוחה קבועה ושלימה, מנוחה אמיתית.

וזוהי ה"קושיא" והחידוש בגאולה זו על שאר הגלויות, ד"בכל הלילות" היו זמנים שהיו "מסובין" — שהגאולה היתה לזמן ארוך, והיו זמנים שהיו "יושבין" — שהגאולה היתה לזמן קצר יותר ולא באופן של קביעות. אבל בגאולה דלע"ל — "כולנו מסובין", היינו שהגאולה תהי' גאולה נצחית שאין אחרי' גלות, דאז יהי' "יום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים".

ועל פי כל זה, תוכן שאלת הבן "מה נשתנה" הוא: כיון שרואה שנמצא הוא בגלות קשה ביותר, ורוח הטומאה שולטת ביד רמה, ובידעו היטב את כל המעלות והחידושים בגאולה העתידה, שואל הוא, איך יכול להיות שמגלות נוראה כזו ניגאל לגאולה כ"כ נעלית, שבה רוח הטומאה תתבטל לגמרי מכל וכל?

וע"ז עונים לו: "עבדים היינו כו'", היינו שכבר הי' דבר זה לעולמים, שאף שהי' מלך קשה ומדינה קשה, ומשוקעים היינו במ"ט שערי טומאה (זהר חדש ר"פ תרומה), ואעפ"כ הוציאנו ה' אלקינו משם ביד חזקה. וכמו"כ תהי' לנו שהקב"ה יוציאנו מגלות זו על אף מעמדנו ומצבנו, ויביא לנו את משיח צדקנו במהרה בימינו.

עֲבָדִים הָיִינוּ לְפָרְעָה בְּמִצְרַיִם וַיּוֹצִיאֵנוּ
יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מִשָּׁם בְּיַד חֲזָקָה
וּבְזֶרַע נְטוּיָה. וְאֵלֹהֵי לֹא הוֹצִיא הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא
אֶת־אֲבוֹתֵינוּ מִמִּצְרַיִם הָרִי אָנוּ וּבְנֵינוּ וּבְנֵי בְנֵינוּ
מִשְׁעֲבָדִים הָיִינוּ לְפָרְעָה בְּמִצְרַיִם. וְאֶפִּילוּ כָּלָנוּ
חֲכָמִים כָּלָנוּ נְבוֹנִים כָּלָנוּ יוֹדְעִים אֶת־הַתּוֹרָה
מִצְוָה עָלֵינוּ לְסַפֵּר בִּיצִיאַת מִצְרַיִם. וְכָל־הַמְּרַבֵּה
לְסַפֵּר בִּיצִיאַת מִצְרַיִם הָרִי זֶה מְשֻׁבַּח

הָרִי אָנוּ . . מִשְׁעֲבָדִים הָיִינוּ לְפָרְעָה בְּמִצְרַיִם

מובן וגם פשוט שאין הכוונה שהיינו משועבדים לאותו פרעה שהי' בימי משה, אלא כידוע שכל מלכי מצרים נקראו בשם "פרעה" (רש"י תהלים לד, א), ואילו לא נגאלו אבותינו הי' כל דור משועבד למלך מצרים שבדורו.

ובאבודרהם הקשה על נוסח זה, דהא עוד בזמן המשנה וסידור ההגדה כבר לא נקראו מלכי מצרים בשם "פרעה", ואיך אפ"ל דאילו לא הוציא הקב"ה את אבותינו ממצרים, אזי היינו משועבדים — עד היום הזה — לפרעה? (ואכן השמיט האבודרהם תיבת "לפרעה" מנוסח ההגדה).

ונראה לבאר בזה (ולתרץ הנוסח שלנו), שהסיבה שפסקו לקרוא למלכי מצרים בשם "פרעה", הוא רק מפני שביציאת בני ישראל ממצרים ירדה מצרים מגדולתה. דהנה איתא במדרש (יל"ש רמז רל): "כשיצאו ישראל ממצרים בטלה מלכותן של מצרים כו' פרעה שולט מסוף העולם ועד סופו כו' בשביל כבודן של ישראל". והיינו שהעליות והירידות שהיו במלכות מצרים ועד שירדה מגדולתה ואף נכבשה ע"י אחרים, נגרמו ע"י שיצאו ישראל משם.

ומעתה מובן ש"אילו לא הוציא כו', הרי אנו ובנינו וכו' משועבדים היינו לפרעה", שכן אילו היו ישראל נשארים שם, היתה מלכות מצרים מתקיימת בכל תוקפה, וכל נימוסי ומנהגי המלוכה היו נשמרים. אבל עתה כשהוציא את אבותינו משם, נתבטלה מלכות זו, וממילא נתבטלו נימוסי ומנהגותי' ואין המלכים שם נקראים עוד "פרעה".

ובאמת גם בלאו הכי על כרחך צריך לפרש בכוונת הנוסח לענין המציאות שאלו

היינו משועבדים "אילו לא הוציא כו", דבהכרח שהכוונה היא שמציאות זו היתה קיימת רק "אילו לא הוציא כו" (אבל לא שישנה עתה בעת האמירה), כי אם לא כן יוקשה (גם לנוסח האבודרהם) מה שהיו אומרים "משועבדים היינו במצרים", אף בזמן שבטלה מלכות מצרים.

וְאִלוֹ לֹא הוֹצִיא . . מְשֻׁעָבָדִים הָיִינוּ לְפָרְעָה בְּמִצְרַיִם

הנה, בפסקא זו נתבאר גודל השמחה שצריכה להיות בלילה זה, כי "אילו לא הוציא הקב"ה את אבותינו ממצרים" — "הרי אנו כו" משועבדים היינו לפרעה במצרים". ובמילא, אין השמחה רק על נס גאולת אבותינו ממצרים לפני אלפי שנים, כ"א נס זה נוגע אלינו גם כן, כי לולי הנס שקרה אז, עדיין היינו משועבדים למצרים.

ועפ"ז יש לעיין מדוע מוסיפים שלא רק שהיינו אנו משועבדים למצרים, אלא גם "בנינו ובני בנינו" היו משועבדים לפרעה, דהרי כדי שנבין שהנס נוגע אלינו די בזה שאומרים שעדיין משועבדים היינו במצרים, ומה מוסיף זה שגם בני בנינו היו משועבדים למצרים? מדוע אין די בשביל השמחה והנהגת החירות בזה שהאדם מבין שהוא עצמו הי' משועבד למצרים, וצריך הוא להגיע להכרה שגם בנו, ואף בן בנו, עדיין היו משועבדים למצרים?

ויש לבאר, דהנה ענין "חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים" אין פירושו שחייב זה הוא רק כתוצאה ממה שהקב"ה הוציא את אבותינו ממצרים כליל ט"ו ניסן בשנת ב'תמ"ח, היינו שזה שצריך להרגיש שהנס נוגע אלינו גם בזמננו זה הוא רק כיון שאילו לא הי' הקב"ה מוציא את אבותינו ממצרים אז, הרי עדיין היינו משועבדים למצרים עד עכשיו (דזה, מאי קמ"ל?). אלא עומק הכוונה היא שנס יציאת מצרים גופא הוא דבר הנפעל גם בנו, וכלשון הברכה דלהלן "אשר גאלנו וגאל את אבותינו".

פירוש, דהנוסח "אשר גאלנו" — שפעולת הגאולה היא בנו — מוכיח שפעולת הגאולה שהיתה כליל ט"ו ניסן בשנת ב'תמ"ח היא פעולה הנמשכת להתקיים ולהתרחש בכל רגע ורגע מאז ועד עתה, וכשהוציא הקב"ה את אבותינו אז — הנה בזה פעל שגם אנחנו עתה נהי' גאולים.

ותוכן פעולת הגאולה בנו הוא, שהיציאה דאז פעלה (לא רק פעולה זמנית, שבאותה שעה יצאו אבל עדיין אפשר ששוב ישתעבדו ח"ו, אלא) שבכל דור ודור יהיו ישראל בגדר עצמי של "בני חורין" לעולם, שיצאו ונשתחררו לגמרי מגדר "עבדי פרעה" ונעשו בגדר "עבדי ה'" (יעו"י מגילה יד, א), ושוב גדרם העצמי הוא שהם בני חורין משעבוד פרעה לעולם, היינו שאי אפשר לעולם שישתעבדו שוב תחת שעבוד חמור דפרעה ומצרים (ולא רק שבפועל אין הם משועבדים מאז היציאה ההיא), "כי אשר ראיתם את

מצרים היום לא תוסיפו לראותם עוד עד עולם" (בשלח יד, יג) — ופעולה כזו של חידוש נגד חוקי הטבע הרגיל, בהכרח שתתחדש בכל רגע שוב (כמשי"ת בביאור הבא הטעם בזה).

ועפ"ז מובן, שבכל אחד שנולד וניתוסף בעם ישראל, נוסף גם התרחשות נס חדש של יציאת מצרים שלא היתה עד אז. דלא רק שאר עם ישראל נגאלים ממצרים, אלא גם ילד זה שנולד זה עתה נפעלת בו כעת היציאה ממצרים.

וזהו שאומרים "הרי אנו ובנינו ובני בנינו", דבזה רצוננו להדגיש שאין כוונתנו להודות ולשמוח רק מזה שנס יציאת מצרים יש לו איזה נגיעה והשלכה אלינו ולבנינו, אלא שמחתנו היא מזה שכל רגע מוציא הקב"ה אותנו מחדש, ובמילא כל דור ודור שניתוסף בעם ישראל מוסיף שמחה, כי ניתוסף נס חדש שלא הי' לפני זה.

עבדים היינו . . . משעבדים היינו

הנה מה שאומרים בפסיקא זו "עבדים היינו" ענינו שבח והודי' להקב"ה על כך שהוציאנו וגאלנו מהשעבוד לפרעה, וכעת, לאחר היציאה ממצרים, איננו משועבדים כבר. וצריך ביאור, שהרי עד היום הזה נמצאים בני ישראל תחת עול הגויים, וכפי שאכן אומרים בפסיקא "הא לחמא עניא", "השתא הכא לשנה הבאה בארעא דישראל, השתא עבדין לשנה הבאה בני חורין", ומהו א"כ גודל החידוש בכך שאין בני משועבדים לפרעה, בעודנו בגלות תחת גזירות קשות?

ויש לומר הביאור בזה: נתבאר לעיל (בביאור הקודם) דענין היציאה ממצרים אינו רק מה שלפועל יצאו בני משועבדים ממצרים, כ"א שביציאה ממצרים נפעל שנשללה האפשרות שיחזור בני ישראל להשתעבד בשעבוד חמור כשעבוד מצרים. ונמצא, שאף ש"השתא עבדין", מ"מ אי"ז עבדות ושעבוד כבגלות מצרים, שהיתה הקשה שבכל הגליות (ראה מה שנתבאר בלקוטי שיחות ח"א ע' 96 — ד' חומרות שהיו בשעבוד מצרים יותר משאר הגליות).

ומעתה נמצא לפנינו גדר נפלא באופן היציאה ממצרים. דהנה, ידועה החקירה בנוגע לכו"כ מצוות שיש להם תוצאה או דין "חלות" למשך זמן, דיש לומר בשני אופנים: א. גוף פעולת המצוה היא רק בזמן עשייתה, ורק שתוצאות הפעולה נמשכות וקיימות גם לאחר גמר העשי' עצמה. ב. המצוה הוי "פעולה נמשכת", והיינו, שלא רק תוצאות המצוה נמשכים לאחר העשי', כ"א שגוף הפעולה עצמה ממשיכה להתרחש ולפעול את פעולתה בתמידות ובכל עת [וכמה נפקותות מזה לדינא, ואכ"מ (ראה מה שכתב בזה הגאון הרגזובי ב"מפנעח צפונות" סי' ה. וש"נ)].

ועד"ז הי' מקום לחקור גם בענין יציאת מצרים, דאפשר לומר שהיציאה ממצרים

אוצרות המועדים

היתה רק פעם אחת, אלא שהתוצאה ממנה נמשכת תמיד, שמאז אין אנו משועבדים תחת פרעה. אך אפשר לומר שעצם היציאה ממצרים מתחדשת בכל עת.

אמנם לפי הנתבאר, שהיציאה ממצרים היתה באופן דלא זו בלבד שיצאנו ממצרים, אלא שמאז א"א לנו לחזור ולהיות תחת שעבוד כזה, י"ל שיציאת מצרים היא כאופן הב', שבכל רגע מתחדשת היציאה והחירות מחדש.

וטעם הדבר, כי גדר זה של "פעולה נמשכת" הוא מוכרח בכל חלות שיש בה גדר מחודש של התורה שצריך להחילו שוב ושוב. ומעתה כ"ה בענינו, שהרי כשם שהיציאה ממצרים היתה באופן שלמעלה מדרך הטבע לגמרי, שהרי מצד הטבע "אפי' עבד לא הי' יכול לברוח משם" (מכילתא יתרו יח, ט), כן הוא הדבר עכשיו, דזה שאי אפשר שנחזור לשעבוד חמור כזה הוא נס שלמעלה מדרך הטבע לגמרי (כי מצד הטבע אין כל הכרח המונע לגמרי שיקום מלך חדש ויהי' מסוגל לשעבד את ישראל). וא"כ צריך שהנס הזה ימשך תמיד בכל רגע כמו כל חלות שהיא בגדר "חידוש".

וזהו מה שמהללים ומשבחים את הקב"ה על שהוציאנו ממצרים, דאף שנמצאים אנחנו תחת עול הגויים, הנה לא זו בלבד שעלינו לשבח להשי"ת ע"כ שלפועל איננו תחת יד פרעה, ועל כאו"א מוטל החיוב להרגיש בעצמו "כאילו יצא ממצרים" (כפסק המשנה פסחים פ"י מ"ה), אלא עוד זאת שהיציאה ממצרים עצמה מתחדשת בכל רגע ורגע, ד"אילו לא הוציא הקדוש ברוך הוא את אבותינו ממצרים הרי אנו ובנינו ובני בנינו משועבדים היינו לפרעה במצרים", וכדי שלא נהי' "משועבדים לפרעה" מוציא אותנו הקב"ה ממצרים בכל רגע מחדש.

תָּם מָה הוּא אוֹמֵר מָה זֹאת. וְאָמַרְתְּ אֵלָיו
בְּחֶזֶק יָד הוֹצִיאָנוּ יְהוָה מִמִּצְרַיִם מִבֵּית
עֲבָדִים

וְשָׂאִינוּ יוֹדַע לְשֵׂאוֹל אֶת פֶּתַח לוֹ שֶׁנֶּאֱמַר
וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר
בְּעֶבְרַת זֶה עָשָׂה יְהוָה לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרַיִם

תָּם . . אוֹמֵר מָה זֹאת . . וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ

בפסקא זו צריך ביאור:

(א) בתשובה לשאלת "שאינו יודע לשאול" אומרים את הטעם והגורם ליציאת מצרים – "בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים". משא"כ בתשובה לשאלת התם אין מזכירים מהו הגורם ליציאת, אלא מספרים לו רק על עצם היציאה עצמה – "בחזק יד הוציאנו ה'". ותמוה הוא ביותר, דלכאור' איפכא בעי: מי "שאינו יודע לשאול", שהבנתו פחותה מהבנת התם, עד כדי שאינו יודע לשאול כלל, די לספר לו רק את עצם הדבר שהקב"ה הוציא אותנו ממצרים; משא"כ לתם, שהבנתו גדולה יותר, צריך להוסיף גם את הטעמים להיציאה.

(ב) גם בגוף הזכרת עצם היציאה מצינו שינוי: בתשובה לשאלת התם מתואר אופן היציאה ממצרים – "בחזק יד הוציאנו ה' ממצרים", משא"כ בתשובה ל"שאינו יודע לשאול" אין מודגש אופן היציאה. וצריך ביאור בטעם השינוי.

(ג) בתשובה לשאלת התם הלשון הוא "הוציאנו ה' ממצרים", ומודגש בזה שהקב"ה הוא שהוציאנו ממצרים. משא"כ בתשובה ל"שאינו יודע לשאול" אין מודגש שהקב"ה הוא המוציא, אלא הלשון הוא "בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים" (ולא "כשהוציאנו ממצרים" וכיו"ב).

(ד) כן צ"ב מדוע מופיע הבן "שאינו יודע לשאול" לבסוף, דלכאור' אף שפחותה מעלתו, עדיין מקומו לכה"פ קודם הרשע?

וי"ל בביאור הדברים בעבודה הרוחנית דאיש ישראל:

הכוונה כאן ב"שאינו יודע לשאול" אינה למי שלפי כשרונותיו ורמת שכלו אינו יכול להבין כלום עד שלא יכול להוציא מילה מפיו, אלא המדובר הוא אודות מי שבעינינו אחרים כמסחר וכדומה, יכול להיות שחכם גדול הוא, וממציא המצאות חריפות ביותר, ורק בנוגע לתומ"צ נק' הוא "אינו יודע" ואינו שואל שאלות.

דהנה, אף שבכללות פירוש תיבת "דעת" הוא מלשון ידיעה והבנה, הרי יש בה גם משמעות מלשון קשר ושייכות (תניא פ"ב), וכפירוש הכתוב "והאדם ידע את חוה" שהוא לשון התקשרות והתחברות. ולפי"ז, הכוונה במי ש"אינו יודע לשאול" הוא למי שאין לו "דעת" - היינו קשר ושייכות - לענייני התורה והמצוות. ואפשר שחכם גדול הוא, אך חיי התומ"צ הם זרים ומנוכרים לגביו, ואינו מרגיש כלפיהם כל רגש או משיכת הלב. וזו הסיבה שהוא אינו תמה תמיהות ומקשה קושיות, כיון שאלו כלל לא מתעוררות אצלו, מחמת שאין לו את ה"דעת" והשייכות המקרבים אותם לליבו, וגורמים לו להתעניין בהם ולשאול אודותם. אין לו את ה"יודע" שמעורר את ה"לשאול".

ובזה גרע הוא אף מהרשע: הרשע, אף שטעם הגעתו לסדר הוא ע"מ לקנטר ולהקשות "מה העבודה הזאת לכם", אמנם, עצם זה שבא לשאול ולהקשות קושיות, סימן הוא שיש לו איזה רגש של שייכות לתומ"צ, דעל כן מעיק לו הדבר ונוגע לליבו, ובא לידי חקירה ודרישה בזה. משא"כ ה"שאינו יודע לשאול", אף שמגיע לסדר ומקיים דיניו והלכותיו, מ"מ אין זה נוגע בנפשו, ואינו פועל בלבו שום הזזה או התעוררות, וממילא אינו שואל שאלות. ולכן, בסדר ארבעת הבנים נזכר הוא לאחר הרשע, דבענין זה גרע הוא אפי' מהרשע כיון שאינו מרגיש שום שייכות עם מעשי הסדר.

וע"פ יסוד זה, יובנו שינויי הלשונות בין התשובה לשאלת ה"תם" לתשובה לשאלת ה"שאינו יודע לשאול":

אצל התם לא חסרה ה"דעת" וההתחברות הרגשית לתורה ומצוותי'. ולכן, כשמספרים לו בליל הסדר על הניסים הגדולים שאירעו לאבותינו, חש הוא את ההפלאה העצומה שבמעשי השי"ת, איך שנגאלו אז מעמקי הקליפות, ומזה נפעלת בליבו התעוררות עצומה, עד שחפץ גם הוא להיגאל מה"מצרים" הפרטי שלו, ומהקישוים שלו בעבודת ה', ולצאת להתקרב אליו ית' ולעבודתו בלבב שלם. ולכן שואל הוא בהתפעלות "מה זאת" - איך יכולים להגיע גם היום ליציאה ממצרים?

וע"ז עונים לו: תא חזי, אשר גם אז, בגלות מצרים, הנה "בחזק יד הוציאנו ה' ממצרים", והיינו, דבכדי לצאת ממצרים זקוקים ל"חזק יד". דכיון שע"פ דין וחשבון גאולת בני"מ מצרים היתה צריכה להיות רק אחרי "ארבע מאות שנה", הרי היציאה קודם לכן הוזקקה ל"חזק יד" - שהתגבר הקב"ה על מדת הדין, ועל אף כל החשבונות הוציאם ביד רמה מהארץ הטמאה. שמזה ילמד ה"תם" וישים על ליבו, שעל מנת לצאת מטומאת מצרים בשעה שאינו אוחז בזה ע"פ טבעו, מוכרח הוא לעורר בעצמו תוקף מיוחד ו"חזק יד" ע"מ שיוכל להתגבר על מדותיו ויצרו הרע. ובזכות זה "הוציאנו ה' "

ממצרים" – שהקב"ה יבוא ויעזרהו, "הקב"ה עוזרו", לצאת מכל מידה רעה ומגונה, ולהתקרב אליו ית'.

– זאת היא עבודת ה"תם" דוקא, שבראותו את סדר הפסח, חפצה נפשו לצאת ממציותו ולהתקרב לאלקות, ורק שאינו יודע באיזו דרך יילך והיאך היא הדרך בה ישכון אור ה' בנפשו. דע"ז אומרים לו "בחזק יד הוציאנו ה'", דבכדי לצאת מצרים נדרשים ל"חזק יד" שלמעלה מהדרך הרגיל, למעלה ממדידה והגבלה הטבעיים.

משא"כ הבן "שאינו יודע לשאול", הנה אצלו אין מעמד ליל-הסדר ומעשי אבותינו במצרים פועלים עליו כל התעוררות. מרוצה הוא במעמדו ומצבו, אין הוא שואל שאלות, ואין הוא זקוק לתירוצים. אדם שכזה, מוקדם עדיין לספר לו היאך היא פרטי היציאה ממצרים ("בחזק יד"), שהרי אינו חפץ כלל לצאת מטומאת "מצרים" שבנפשו ולשנות מדותיו הטבעיים.

ולכן, לאחד כזה, עלינו להקדים תחילה ולספר לו את הדברים שגרמו ליציאת מצרים, על מנת לעוררו בכלל ברצון לצאת בעצמו ממצרים. וקודם לכן, פשוט שעדיין מוקדם מלספר לו על פרטי היציאה, וכן מה שהיא ע"י הקב"ה – "הוציאנו ה'", כיון שעדיין אינו עושה שום דבר מצ"ע ע"מ להתגבר על עצמו ולצאת ממצרים, וע"כ הקב"ה עדיין לא עוזרו.

ולכן לגבי ה"שאינו יודע לשאול" נאמר: "את פתח לו" – החובה לפתוח את ליבו, ולעורר בו הרצון לצאת ממצרים, היא תפקידנו. הוא מצ"ע לא ילך כלל להתעניין היאך יוצאים, דאין זה מדבר אל ליבו כלל, וע"כ מאיתנו נדרש בשעה זו להשפיע עליו ולדרוש ממנו לכל הפחות לרצות ולצאת ממצרים. וכמרומו גם בתשובה אליו: "בצאתי ממצרים", דבזה אין מוזכר התערבות הקב"ה ביציאה עצמה ואופני' (– כבבן ה"תם", לאחר שכבר רוצה וחפץ לצאת), אלא כאן מודגש המוטל עליו עתה "בצאתי ממצרים" – לרצות בכלל לצאת בעצמו ממצרים.

ובמה אכן נעוררו? – הנה ע"ז התשובה היא "והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה (-פסח מצה ומרור) עשה ה' לי בצאתי ממצרים" – שבעבור שלושת הענינים הללו זוכה האדם ומתעורר ברצון וחפץ לצאת מהגבלותיו ומה'מצרים' שבנפשו (כפי שיבואר בכיאר הבא).

וְשֵׁאִינוּ יוֹדְעֵי לְשֵׂאוֹל אֶת פֶּתַח לוֹ שְׁנֵאִמְרֵי וְהִגְדַת לְבָנְךָ

בפסקא זו מוסברת הוראה יסודית ודרך עיקרית בעבודת האדם לקונו:

ובהקדים ביאר ענין "שאינו יודע לשאול" ברוחניות (עיי' בזה באריכות בכיאר הקודם),

דישנם אנשים שלומדים תורה ומקיימים מצוות אך כל עבודתם היא בדרך "מצות אנשים מלומדה", בלי כל רגש וחיות. הם אינם מרגישים קשר וחיבור לזה, ואין לבם מתעורר בחמימות ובאהבה בעת עבודתו ית'. אנשים כאלו נקראים "שאינו יודע לשאול", שאין להם בחינת ה"דעת". דאף שבכללות דעת הוא מלשון ידיעה, הנה לפעמים פירושו התקשרות והתחברות וכמ"ש (בראשית ד, א) "והאדם ידע את חוה".

והנה, בכדי שאדם שכזה יוכל לצאת ממצבו ומהרגשתו המנוכרת, ויתעורר בכלל באיזה רצון ותשוקה לצאת מה"מצרים" שבנפשו, הרי הנדרש מאיתנו הוא — "את פתח לו", לפתוח ליבו ולעוררו על כך, שאין מצבו בעבודת ה' כדבעי. וככדי לצאת ממצב זה ולרצות להתקרב לאלוקות — הרי זה ע"י "בעבור זה", שצריך להתחזק באותם העניינים שבזכותם יצאו אבותינו ממצרים.

ואלו הם המצות שקיימו בלילה טרם צאתם ממצרים שבזכותם נגאלו: פסח מצה ומרור.

(א) פסח — רומז לשמחה, כי את הפסח היו צריכים לאכול "צלי" ו"על השוכע" כדרך המלכים. דעבודת השמחה הינה עניין עיקרי בעבודת ה', כדכתיב "עבדו את ה' בשמחה". היינו, שהעבודה צריכה להיעשות מתוך הרחבה ושמחה, ולא בקרירות ובאטימות לבב.

(ב) מצה — היא "מיכלא דמהימנותא", ורומזת גם על ביטול וענוה. דבזה רמז שאדם כזה הסובל מקרירות לענייני קדושה, הרי"ז כיון שחסר לו באמונה שלמעלה מן השכל, והוא נותן חשיבות רק למציאותו והבנתו האנושית בשכלו, עד שאינו יכול לקבל דבר שאינו מתיישב בשכלו. ומשום כך אין דברים שלמעלה מהשכל-הקר פועלים עליו להחיותו ולעוררו. על יהודי זה מוטל להתחזק באמונה בה' ית', ולזכור את יסוד הביטול והקבלת-עול, היינו עבודת ה' באופן שמשעבד עצמו גם בשעה שאין הדבר מתיישב ע"פ הבנה אנושית, ועי"ז גם דברים שלמעלה מהשכל יפעלו עליו ויעוררו את נשמתו הצמאה.

(ג) מרור — בשני העניינים הנזכרים, אמונה ושמחה, לא די. כי בכדי שהאדם ישתנה לגמרי ויצא מגלותו הרוחנית, לא סגי בעצם הידיעה שחסר לו שמחה ואמונה, אלא עליו להיות במצב של "מרור". אדם זה צריך להתבונן במעמדו ומצבו הרוחני, ולהתמרמר באמת בנגיעה נפשית עד כמה רחוק הוא מלהיות עבד אמיתי להקב"ה, ועד כמה עליו לעמול ולעבוד ע"מ להתקרב להקב"ה.

וכשיתבונן בזה אליבא דנפשי', עד כדי שירגיש "מרירות" בלבו ויצטער על מעמדו ומצבו, אזי ירחם עליו השי"ת, ויעזור לו ("בעבור זה עשה ה' לי") לצאת מגלותו הרוחנית, ועי"ז יזכה וירגיש את ה"שמחה" של פסח, מואת ה"אמונה" בהשי"ת שפועלת המצה. גדר גירות ישראל וכניסתם תחת כנפי השכינה ביציאת מצרים.

חידושי סוגיות

גדר גירות ישראל וכניסתם תחת כנפי השכינה ביציאת מצרים

ידון במשמעות סוגיית הש"ס יבמות דנעשו גרים בעת היציאה ממצרים / יבאר מהות
החידוש שנעשה בישראל ביציאת מצרים ע"פ לשון הרמב"ם ריש הל' ע"ז

"מילה דכתיב (יהושע ה, ה) כי מולים היו כל העם היוצאים, א"נ מהכא (יחזקאל טו, ו) ואעבור עליך ואראך מתבוססת בדמיך גו"). ואכ"מ], ועיי' רש"י שם (ע"א, ד"ה באבותינו שמלו) דמילת אבותינו היינו "בימי משה כשיצאו ממצרים ויצאו מכלל בני נח לקבל התורה ולקבל פני השכינה" [ומינה נילף דאף טבילת אמהות (שר"א נמי מודה בה, ועיי' בתוס' שם ע"ב ד"ה ור' יהושע), שהיא מסברא דבמה נכנסו תחת כנפי השכינה – אף היא באותה שעה של כניסת אבותינו תחת כנפי השכינה]. וראה נמי בתו"י שם (לתוס' סד"ה כי פליגי) דלשיטת רע"ק בסוגיין צריך לומר שטבלו כבר ביצי"מ כדי שיוכלו לאכול הפסח.

מיהו, גם אליבא דר' יהושע (שהגירות נשלמה ע"י טבילה בשעת הזאה, והוא בעת מתן תורה ולא ביציאת מצרים), מ"מ בתוס' ישנים שם (ע"ב, ד"ה ולר' יהושע) נקיט להדיא דעכ"פ נפקי כבר מגדר ערלים ע"י המילה דאז (והנשים ע"י טבילה) שהרי היו צריכין לאכול הפסח דכתיב ביה וכל ערל לא יאכל בו [ועיי' בתוס' בכריתות (ט, א ד"ה דכתיב)

גרסינן ביבמות מו ע"א "תנו רבנן, גר שמל ולא טבל ר"א אומר הרי זה גר שכן מצינו באבותינו שמלו ולא טבלו, טבל ולא מל ר' יהושע אומר הרי זה גר שכן מצינו באמהות שטבלו ולא מלו", ומסיק ד"בטבל ולא מל כולי עלמא לא פליגי דמהני [כי ודאי ילפינן מאמהות, כמבואר בסוגיא], כי פליגי במל ולא טבל, ר"א יליף מאבות, ורבי יהושע באבות נמי טבילה הוה, מנא ליה כו' אלא מהכא, ויקח משה את הדם ויזרוק על העם, וגמירי דאין הזאה בלא טבילה, ורבי יהושע טבילה באמהות מנלן סברא הוא דאם כן במה נכנסו תחת כנפי השכינה".

והנה, אליבא דר"א דגירות אבותינו היתה במילה בלבד משמע דנעשו גרים כבר ביציאת מצרים, שאז היתה המילה [ועיי' ברמב"ם רפ"ג מהל' איסור"ב ד"מילה היתה במצרים שנאמר (בא יב, מח) וכל ערל לא יאכל בו" (וראה גם פיה"מ שלו בהקדמה לסדר קדשים). וכבר שקו"ט במעשה רוקח לרמב"ם שם (ועוד) בטעם שלא הביא הרמב"ם הכתוב שהובא בש"ס כריתות ט, ע"א

לעדות החודש, ויליף לה מדכתיב (בא יב, א-ב) "ויאמר ה' אל משה ואל אהרן גו' החודש הזה לכם", והיינו ד"עדות זו תהא כשרה בכס", במשה ואהרן שהיו אחים זל"ז. ולפי הנ"ל דדין גרים היה להם בעת יצי"מ (וא"כ מוכן שבאמת גרות זו ישנה כבר במצות החודש הזה גו' הסמוכה ליציאה ממצרים, שהרי היתה "מצוה ראשונה" שלהם בתור "ישראל" (כלשון רש"י ריש פ' בראשית), ודלא כשאר מצוותיהם בתור בני נח עד אז, כגון מילה וגיד הנשה) יל"ע בזה, דהא קיי"ל (יבמות כב, א. רמב"ם הל' עדות פ"ג ה"ב. טוש"ע חו"מ סי' ל סי"א) דגרים אין להם קורבה, ואפי' שני אחים שנתגיירו מעידים זה לזה, כי גר שנתגייר כקטן שנולד דמי; וא"כ, מהי ראייתו של ר"ש מהא ד"עדות זו תהא כשרה בכס", הלא משה ואהרן היה להם דין גרים דלית בהו קורבה, ואיך נילף מינה לכל קרובים דלאחר מ"ת.

[אב"ל עיין גו"א ויגש (מו, ט), שב שמעתתא בהקדמה, בית האוצר (להר"י ענגיל) כלל א' אות כב, וכלי חמדה עה"ת פ' ויגש - אי בגירות דמ"ת אמרינן דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי. וראה גם צפע"ג לסנהדרין פב, א (גם לענין משה ואהרן)].

אב"ל באמת אינה ראייה, ויש ליישב הדבר בהקדים מש"כ אדמו"ר מהר"ש (סה"מ תרכ"ו ע' מד-מה) בביאור שיטת ר"ש דשאני עדות החודש מכל העדויות, שקרובים כשרין בה, דטעם התורה בזה הוא לפי שאפי' לולא העדות ידוע לב"ד ע"פ החשבון אימתי יפול ר"ח, וע"ד מה דהאידינא שאין מקדשין ע"פ הראיה סמכינן על החשבון, ולהכי עדות החודש

דגם אותם שהיו נימולים לפני יצי"מ, מעיקרא כשמלו עצמן מלו ליכנס בברית המקום]. ומכ"ז נראה דביציאת מצרים היתה פעולה של גירות ליכנס תחת כנפי השכינה.

ובאמת מן הכתובים גופייהו כבר נראה כן, דהרי כבר ביציאת מצרים נאמר (ואתחנן ד, לד) "לקחת לו גוי מקרב גוי", דעד אז לא היו בני"ב בגדר עם [וכמש"ג (ויגש מו, ג) לגוי גדול אשימך שם (במצרים)] ובפ"ע, ורק ביצי"מ נעשו לעם בפ"ע, והיינו שמאז היו כבר בגדר עם ישראל. וכן מתבאר הדבר מהמבואר בנבואת יחזקאל (פרק טז) דבעת יציאת מצרים היתה לידת עם ישראל, היינו שנולדה המציאות דעם ישראל.

אמנם, מכללות הסוגיא דכריתות (ט, א) גבי כניסת אבותינו לברית במילה וטבילה וקרבן כו', מתבאר דגירות דהאידינא (שהיא בג' דברים אלו כו') היתה בעת מ"ת דוקא. ועפ"ז נראה דצ"ל שבמצרים היתה רק התחלת הגירות. מיהו באמת אין הכרח לנקוט כן, דשפיר י"ל דכבר אז היו בגדר גרים לגמרי, כמשמעות הכתובים דלעיל, והא דכריתות י"ל דהיינו רק שלאחר זמן נתחדשו דינים אלו שכדי להיות גר צריך מילה וטבילה וקרבן, אבל באותה שעה של יצי"מ - ע"פ הדינים דאותו הזמן (שלא היה צורך בדברים הנ"ל) - אכן היה בהם כל מעשה הגירות כולה דאז בלי חסרון.

אמנם מצינו לכאור' ראייה לסתור הא דאמרינן דבעת יצי"מ היה להם דין גרים. דהנה איתא בר"ה (כב, א) דלר"ש אב ובנו וכל הקרובין כשרים

האידינא דאין מקדשין ע"פ הראיה סמכינן על החשבון. ושוב י"ל דאליבא דר"ש אפי' היכא דקובעים אנו ע"י עדות החדוש, לא בעינן בעדות זו כי אם הבירור שיש ע"י העדות, ושוב היכא דליכא שום חשש שמא ישקר, כבנדו"ד דהקרובים אינם נוגעים בדבר (כמ"ש אדמו"ר מהר"ש שם), אף הקרובים כשרים שפיר לעדות. וראה עוד בלקו"ש חכ"א ע' 64 ואילך ביאור סברת רבנן דפליגי אר"ש (וכוונתייהו קיי"ל).

[במנחת חינוך מצוה ד סק"ג מביא

כמה אופנים שאפשר להיות נוגע בדבר (ופסול לעדות קדה"ח). וי"ל שהכוונה בדברי אדמו"ר מהר"ש שם היא שסתם עדות החדוש "אינם נוגעים בדבר" (מאחר שאין זו עדות "בדבר הנוגע לחבירו"); אבל באופנים שבמנחת חינוך שם, שכן נוגע בדבר, אין הכי נמי דקרובים פסולים אפי' אליבא דר"ש. מיהו דוחק לומר כן. וי"ל (ושמא י"ל כן רק בחלק מהאופנים הנ"ל), דכיון שעיקר העדות היא בנוגע לראית הלבנה אין דינם משתנה עי"ז שלאח"ז יהיו נוגעים בדבר, וע"ד המבואר בפוסקים (כ"י בבד"ה חו"מ סי' ל. ועוד) דדין עדות גטין וקידושין שאי"צ דרישה וחקירה הוא אע"פ שאח"כ יבוא מזה לדיני נפשות, ודיני נפשות בעי דרישה וחקירה].

ושוב נוכל ליישב לענינו, די"ל דשפיר היה למשה ואהרן דין גרים, אלא שי"ל דמה שגרים אין להם קורבה ומעידים זה לזה הוא לפי שפסול קורבה הוא דין וגזירת הכתוב (ולא משום קירוב הדעת שיש ביניהם) ולכן גרים שאין להם דין קורבה שפיר אינם בכלל הפסול (אפי' שקירוב הדעת יש כאן),

אינה דבר ש"בלעדה לא היו יודעים כלל" ולכן ס"ל לר"ש דאף קרובים כשרים לעדות זו (ולפ"ז מתורצת קושיית הפנ"י (ר"ה שם) אמאי לא ילפינן מעדות החדוש דקרובים כשרים גם בדיני ממונות, ודו"ק). ולכאורה יל"ע טובא בביאור זה, דהא מבואר בש"ס (כ"ב קנט, א. וכ"ה ברמב"ם הל' עדות ספ"ג. שר"ע חו"מ סי' לג ס"י) דפסול קרובים אינו מצד חשש שמא ישקרו אלא "גזירת מלך הוא", ושוב מה אכפת לן בזה שב"ד ידעי ע"פ החשבון שהאמת כעדותם, הרי אין הפסול כלל משום חשש שקר.

והנראה בביאור הדברים, בהקדים, דעדות אינה (רק) בגדר בירור (שע"פ השכל נתבררה אמת הדברים כמה שהעידו שנים), אלא הוי בגדר דין ועשיית (גמר) דבר, דכח ביד העדים לחתוך הדין (וגזירת הכתוב הוא, ראה צפע"נ לרמב"ם הל' יסוה"ת פ"ז) - "על פי שני עדים . . יקום דבר" (שופטים יט, טו). וכמבואר ברמב"ם פ"ז מהל' יסוה"ת (וכן שם פ"ח סה"ב. וראה הל' סנהדרין פכ"ד סה"א), ד"נצטוינו לחתוך את הדין ע"פ שני עדים כשרים ואע"פ שאפשר שהעידו שקר כו"; ומעתה מובן דהוא הדבר גם לקצה השני, דמה שקרובים פסולין לעדות הוא אפי' היכא דליכא שום חשש ששקר בפיהם, כי כח העדים לפסוק האמת אינו (רק) מצד הבירור (השכלי) הבא על ידם, אלא הוי כח של דין התורה, ובקרובים לא נתנה התורה כח זה.

ומעתה י"ל דלצורך קביעת החדוש אין אנו זקוקים ומוכרחים מעיקרא לכח המיוחד שנתנה תורה לעדים, ודי לזה בבירור שע"פ החשבון, ולהכי כנ"ל

אנשי האומה, היינו שתלויה ועומדת בפעולתם הם, ותו, שהדבר ה"עושה" את האומה ומגדיר אותה כאומה הוא מה "שהיא יודעת את ה'", שדיעה זו היא המאגדת את הרבים כאומה (היינו שמתקבצים יחד להנהגה והשקפה אחת אבל לא שמאוחדים כבר מצד עצם מציאותם), וא"כ מובן דאין זו מציאות מוחלטת של אומה ואפשר שתתבטל, וכמש"כ הרמב"ם לאח"ז שאח"כ "ארכו הימים לישראל במצרים וחזרו ללמוד מעשיהן ולעבוד כוכבים כמותן כו' וכמעט קט היה העיקר ששתל אברהם נעקר וחזרין בני יעקב לטעות העולם ותעיותן", כי בטלה הסיבה (ההנהגה השוה לכל) ובטל המסובב (היותם ל"אומה" זו). וזהו שהמשיך הרמב"ם דבאותה שעה "מאהבת ה' אותנו ומשמרו את השבועה לאברהם אבינו עשה משה רבינו רבן של כל הנביאים ושלחו, כיון שנתנבא משה רבינו ובחר ה' ישראל לנחלה הכתירן במצות כו'", היינו דהוצאתם ממצרים ע"י הקב"ה היא דבר שאינו תלוי במעשיהם ועי"ז נקבעו באופן מוחלט לאומה בלי יכולת שינוי ("נחלה" - ירושה שאין בה ביטול והפסק, ב"ב קלג. וראה שם קכט:).

אבל כ"ז היכא דבעינן עדות בגדר כח של דין וגזירת הכתוב, משא"כ בעדות החודש דבעינן בה (רק) בירור (שע"פ שכל) הרי אילו היה דין חסרון דקרובים ככהאי גונא, בסוג עדות דבעינן ביה בירור, ודאי יהיה הפסול מצד קירוב הדעת שבין הקרובים, ומאחר שקירוב הדעת שבין אחים שפיר ישנו גם באחים שנתגיירו היה צ"ל הפסול גם בגרים, ולהכי ילפינן שפיר ממה שהכשירה התורה משה ואהרן דאף אחים סתם לאחר מ"ת כשרים לעדות זו.

והמורם מכ"ז דשפיר יש לקיים הסברא דביציאת מצרים נעשו לעם ה' והיה אז בהם דין גירות.

וי"ט בביאור מהות החידוש שנעשה בישראל ביצי"מ, דהנה עצם הגדרתם כאומה בפ"ע שיש לה שייכות לה' - באמת מצינו גם קודם לזה, יעוי' במש"כ הרמב"ם בריש הל' עבודה זרה (ספ"א), דכבר בימי בני יעקב היו "נעשית בעולם אומה שהיא יודעת את ה', עד שארכו הימים לישראל במצרים וכו'"; אבל דו"ק היטב בל' זה דמשמע תרי מיעוטי, חדא, שגדר ה"אומה" שהיתה אז היינו רק אומה ש"נעשית" מעצמה ע"י פעולת